

Lezing Kirsten Veldhuijzen t.g.v. het afscheid van Heleen van Rijnbach – de Groot, burgemeester van Etten-Leur, op 24 november 2017

<uitgesproken tekst geldt>

Iets doen, hoe doe je dat?

Waarde Heleen, geachte dames en heren,

Ik ga u vandaag drie dingen vertellen.

Ik vertel u over heilzame burgemeesters, ik neem u mee naar publieke pleisters en ik geef u een recept voor goed lokaal bestuur in 2018.

Onlangs ging het radioprogramma Radio Doc op onderzoek uit naar het antwoord op de vraag hoe dat moet, concreet een bijdrage leveren aan een betere wereld.

“Iets doen, hoe doe je dat?” was de vraag.

Hoe maak je tastbaar verschil en verander je de samenleving?

De radiomaker vindt geld overmaken aan een goed doel te vaag en meninkjes liken op Facebook te vrijblijvend.

Ze gaat op zoek.

Ze vraagt een wetenschapper, activisten en een kunstenaar hoe dat werkt in de praktijk, concreet iets doen voor een betere wereld.

Het zal u niet verbazen dat zij uiteindelijk uitkomt bij een politica.

Hedy d’Ancona, gepikt en gemazeld in wereldverbeterende rollen als minister en feministe, antwoordt: “de maatschappij verander je niet aan de keukentafel, daar heb je de politiek voor nodig”.

U bent het daar vast mee eens.

Niet uw activiteiten aan een keukentafel, maar uw betrokkenheid bij de publieke zaak verklaart waarom u hier vanmiddag bent.

Als familie van Heleen, raadslid, collega-burgemeester, wethouder of vertegenwoordiger van een maatschappelijke organisatie.

En als u dat allemaal niet bent, dan bent u in ieder geval een ‘gewone burger’.

Op de een of andere manier stopt u tijd en aandacht, wellicht uw ziel en zaligheid, in zaken en taken die uitstijgen boven uw persoonlijk belang.

U doet concreet ‘iets’ en betreedt daarmee de publieke ruimte.

Daar begint het gedoe.

In de publieke ruimte is van alles aan de hand.

Of het nu ondermijning is zoals Pieter Tops beschreef, of boze inwoners die zich al jaren onveilig voelen of te kort gedaan, en u daarvoor verantwoordelijk houden.

Laten we vaststellen dat iedereen gelooft in de democratie, maar weinigen in de bemanning.

Die bemanning, raadsleden, wethouders, griffiers en burgemeesters, heeft het zwaar te verduren in de publieke ruimte.

Al doen burgemeesters het tegenwoordig beter.

Sommigen bereiken zelfs de status van publieke held of heldin, zoals Heleen hier in Etten – Leur.

In de publieke ruimte neemt men elkaar permanent de maat, met oordelen als hoogste vorm van meedoen.

Er is natuurlijk van alles mis in de wereld, en u als vertegenwoordiger van de publieke zaak deugt al helemaal niet.

Bent u wethouder?

Dan bent u, afhankelijk van de fase waarin uw bestuurlijke carrière zich bevindt, zakkenvuller, plucheplakker of baantjesjager.

En bent u raadslid, dan mankeert er van alles aan uw kwaliteit.

U praat te lang en u weet te weinig.

Bent u burgemeester, dan kunt u kiezen tussen theedrinker en regent.

Volgens mij valt het wel mee met u.

Al maakt u er regelmatig zelf ook een bende van.

U niet natuurlijk.

Maar u weet waar ik het over heb: bekvechtende gemeenteraden, machtsbeluste wethouders, sfeer bedervende burgemeesters en inwoners die hun eigenbelang tot norm verheffen.

En met verontwaardiging als verdienmodel, hun zin doordrijven.

Ook schuurt uw optreden nogal eens met de noodzakelijke rechtsstatelijkheid, ontbreekt het u aan participatievaardigheden of zijn de naderende gemeenteraadsverkiezingen het moment voor een nietsontziende greep naar de macht.

Dit alles telt op tot zuur bestuur, waar inwoners actief aan bijdragen.

Het zijn mensen die de publieke zaak maken, maar ook breken.

En als adviseur van de Raad voor het Openbaar Bestuur kan ik dit allemaal nog wetenschappelijk onderbouwen ook.

Het gedoe het hoort erbij en is overal waar principes en belangen botsen.

De democratie blijft de beste manier om verschillen te overbruggen, al lost zij de verschillen zelf niet op.

Het openbaar bestuur weegt belangen af en verdeelt schaarse zaken als ruimte, geld en goed, en beslist daarmee over zaken die anderen toebehoren.

Gedoe is dan ook ingebakken in ons systeem: verschillen en schaarsten verdwijnen nu eenmaal niet wanneer je er lang over doorpraat, er een participatieproces op loslaat of een besluit nog eens goed uitlegt.

Dit brengt mij bij mijn eerste punt

De redding komt van de burgemeester.

Burgemeesters kunnen, zeker wanneer ze zoals Heleen van Rijnbach, waakzaam vertrouwen en betrokken relativering als leidraad hanteren, veel bijdragen aan een gezond klimaat in het stadhuis en daarbuiten.

Bijvoorbeeld door de lokale rechtsstaat te bewaken, wat nu eenmaal beter lukt wanneer je boven de partijen staat.

Of door buiten met binnen te verbinden.

Beschouw de burgemeester als bestuurlijke brugwachter: zij verbindt, maar bewaakt ook rollen en processen.

Als burgemeester ga je nergens over, maar bemoei je je met alles.

Niemand kent zijn bestuur, maar de burgemeester kent iedereen.

Zij vertegenwoordigt de gehele samenleving, in voor- en tegenspoed, en is daarmee de verbinding in eigen persoon.

De verbindende rol van de burgemeester komt ook van pas bij de trend die ik korthedshalve aanduid met de term 'terugtrekkende overheid'.

Vanuit het idee dat de samenleving best een beetje minder overheid kan gebruiken, kenmerkt recente regelgeving zich door een participatiegebod.

Dit past bij een steeds hoger opgeleide samenleving waar kennis en organisatie gratis is.

De overheid heeft niet langer het monopolie op het realiseren van publieke belangen en inwoners delen graag in de zeggenschap over zichzelf en hun omgeving.

Het Sociaal Domein benadert kwetsbaren vanuit het idee dat 'meedoen en zelf doen' bijdraagt aan het oplossen van de eigen problemen.

De Omgevingswet is gebaseerd op de filosofie van de Crisis- en Herstelwet, waarbij rechtsbescherming deels is ingeruild voor actief burgerschap en procesdeelname.

Participatie lijkt daarmee een oplossing voor zuur bestuur en de gure wind in de publieke ruimte, vanuit de veronderstelling dat meedoen leidt tot instemming of draagvlak.

Voor een deel is dat dagelijks praktijk, maar dat is niet het hele verhaal.

Ik beperk me tot de constatering dat er met participatie niks mis is, wel met de romantiek eromheen die ik graag samenvat met de term 'amechtig meedoen'.

Participatie leidt niet zelden tot polarisatie.

Participatie activeert belangen.

Verschillen in macht en mogelijkheden treden op de voorgrond, niet de waarden die partijen binden.

Loopt het hoog op tussen burgers en bestuur, ook dan krijgt de burgemeester een rol.

Als verbinder, hoeder van de instituties, procesbewaker, maar ook als waarborg van de belangen van de niet-participerende inwoner.

Dit brengt ons terug in het hart van de democratie.

Bij de politiek dus, waar ook Hedy d'Ancona naar verwees bij de vraag hoe je concreet de maatschappij verandert: daar heb je de politiek voor nodig.

Het aftellen naar de gemeenteraadsverkiezingen is begonnen.

In die verkiezingen staan de democratie en haar bemanning centraal.

We gaan weken tegemoet met het uitvergrooten van verschillen, grote beloften en een stevige Twitterstrijd, waarna een nieuwe bemanning de scherven mag lijmen tot een bestendig bestuur.

Bij de formatie staat de burgemeester niet vooraan, maar als hoeder van de democratische instituties en de rechtsstatelijkheid is haar rol, hoewel niet zichtbaar, van groot belang voor de kwaliteit van bestuur en bemanning.

De raadsverkiezingen brengen mij bij mijn tweede punt.

De publieke pleister op het private leed: het 'wat' van de lokale verzorgingsstaat.

Nieuwe gemeenteraden gaan in 2018 gaat niet 'iets doen'.

Het besturen van de lokale verzorgingsstaat betekent 'bijna alles doen'.

Een beetje zoals de burgemeester dus.

Met de decentralisatie van hulp en zorg in 2015 werd de verzorgingsstaat lokaal en de gemeente een mega-welzijnswerker.

De afgelopen twee jaar is alles uit de kast gehaald om zicht te krijgen op nieuwe taken en verantwoordelijkheden.

Kosten noch moeite zijn gespaard om kwetsbare inwoners zorg en hulp te blijven bieden.

De Raad voor het openbaar bestuur en het Sociaal Cultureel Planbureau nemen waar dat het een megaklus is, en nog lang niet alles is op orde, maar de eerste waarnemingen zijn positief.

Gemeenten vertalen hun zware verantwoordelijkheden in grote betrokkenheid bij hun inwoners.

Zij plakken publieke pleisters op privaat leed.

De lokale verzorgingsstaat confronteert ons met de spanning tussen publiek streven en privaat leven.

Inwoners kunnen hulp nodig hebben omdat ze nu eenmaal zo gebakken zijn, omdat het leven nu eenmaal hondsmoeilijk is, of oneerlijk, of allebei.

De essentie van privaat leed is dat je wel kan troosten, maar niet kan repareren.

Daar sta je dan als openbaar bestuur dat denkt in het oplossen van problemen en het verbeteren van de wereld.

Dat leidt tot alles willen doen voor het welzijn van inwoners.

Daar botst de logica van maakbaarheid op naakte feiten en barre omstandigheden.

Vaak is een publieke pleister voor privaat leed het enige aanbod, en het zal in veel gevallen best een beetje helpen.

Maar tot waar reikt die pleister in ethische en financiële zin?

Die discussie werd in de hectiek van nieuwe taken en zorgcontinuering vaak nog niet gevoerd.

De komende jaren zullen gemeenten aan de slag moeten met die pleister: wat is onze zorg en wat niet?

Dat is een vraag waar gemeenten zelf antwoord op moeten geven.

Een voorbeeld: keukentafelen over schone kastjes en een scootmobiel is breed aanvaard.

Maar bent u ook van de echtscheidingspreventie?

Vanuit taken rond openbare orde en veiligheid is de burgemeester als vanzelf nauw betrokken bij dit discours: jeugdzorg, criminaliteit en ondermijning hangen samen.

De tijd dringt voor het maken van scherpe keuzes: het tekort aan geld om te voorzien in alle behoeften is permanent, net als de zorgen rond kinderen en ouderen.

‘Den Haag’ aankijken voor meer geld is niet het antwoord.

De samenleving veranderen, daar heb je de lokale politiek voor nodig.

Ingrijpende besluiten over hulp en zorg zijn dan ook onontkoombaar in 2018.

Dat brengt mij bij mijn laatste punt.

Goed lokaal bestuur door raadsleden.

Ik schertste eerder dat zij te weinig weten en te lang praten.

Dat meen ik echt.

Maar ik begrijp het ook.

Alles doen, hoe doe je dat?

Alles doen.

Dat is de beste beschrijving van wat er van raadsleden wordt verwacht.

Zij zitten klem tussen de selfiedemocratie in wijk en de alles bedisselende regio.

Inwoners kennen hun bestuur niet, maar dat geeft niks: ze fixen het liever zelf en nodigen hun burgemeester uit voor het linten knippen.

Een groot deel van de lokale begroting wordt in regioverband uitgegeven en de samenwerkingsagenda in het verse Regeerakkoord resulteert in een nieuwe bestuurlijke dynamiek.

Oefent u alvast op een nieuwe term, die van het “opgavengestuurde convenant”.

Raadsleden bezwijken onder stapels stukken, en de groepsdwang om toch vooral nog meer vragen te stellen, nieuwe moties te bakken en het luisterend oor te zijn voor iedere maatschappelijke misstand.

Het volk vertegenwoordigen is dan ook een hels karwei: je moet veel doen, van alles kunnen en nog meer weten. Debatteren, je tijd verdelen tussen de wijk in en stukken lezen, bondjes sluiten, nederlagen verstouwen, de sfeer erin houden, en bovenal het zaakje toegankelijk en boeiend houden voor inwoners. Je moet weten hoe het zit met wet en budget: lantaarnpalen kopen van zorggeld mag (echt waar), een motie die een fractie tot aftreden oproept (waargebeurd) is een beetje dom.

Al dat geploeter levert ogenschijnlijk weinig op, zowel qua vergoeding als maatschappelijk resultaat.

Het is niet goed of het deugt niet, het gaat er vooral om dat je betaalt wat de regio of de straat bepaalt.

We laten dit als publieke gemeenschap ook allemaal gebeuren: ben je gekozen, dan is het "gefeliciteerd, een bloemetje en veel succes"!

Vervolgens mag je fijn gaan vrij zwemmen in die meters stukken, eindeloze telefonades, oeverloos overleg.

Je hebt geen idee wat het verschil is tussen de algemene uitkering en een specifieke, en het onderscheid tussen een ontheffing en een vergunning stond ook al niet in de stukken, en dat je beleefdheidshalve pas moties indient in de tweede termijn, daar hebt u nog nooit van gehoord.

9.000 raadsleden geven per jaar samen 60 miljard euro uit. Ze plakken voor meer dan 6 miljoen euro per raadslid onder andere publieke pleisters.

En nemen beslissingen voor 17 miljoen mensen over welzijn en welvaart, een duurzame toekomst voor onze kinderen.

"Alles doen" heet dat.

Dat is een maatschappelijk voorrecht, geen corvee.

Raadsleden zijn dan ook geen werknemers van de publieke zaak, maar zaakwaarnemers van het publiek.

Zaakwaarnemers van het publiek dus.

Dit perspectief geeft ruimte om te breken met het geklaag en gewauwel over de leden van de raad, maar zij moeten hier vooral zelf mee aan de slag.

Ik doe een voorzet.

Eén.

Raadslid zijn is geen loopbaan, maar een roeping.

Jarenlang publiek geploeter betaalt zich niet uit in een recht op pluche.

In de politiek zijn prestaties uit het verleden geen garantie zijn voor de toekomst.

Je bent zaakwaarnemer die de samenleving een beetje verandert, om daarna het stokje weer door te geven.

Een gemeenteraad is dan ook gebaat bij een burgemeester die twee termijnen blijft: continuïteit en bestuurlijk geheugen zijn daarmee geborgd.

Twee.

Een zaakwaarnemer staat niet op een loonlijst.

De raadsvergoeding is dan ook geen inkomen, maar een tegemoetkoming voor het geploeter.

Het is compensatie voor het maatschappelijk ongerief in de gure publieke ruimte.

Drie.

Kennis resulteert in kwaliteit.

Wel 60 miljard uitgeven en permanent inwoners vertellen hoe zij leven moeten vanuit uw preventietaak?

Dan graag op basis van kennis en vaardigheden.

Het is tamelijk bizar dat gemeenteraden slechts enkele procenten van hun raadsbudget besteden aan de eigen opleiding.

Daar hoeven hun ambtenaren of bijstandsgerechtigden niet mee aan te komen.

Een goed toegeruste raad is gewoon te koop, door scholingsbudget, onderzoeksfaciliteiten en een degelijke rekenkamer.

Het is natuurlijk heerlijk dat de ondersteuning van raadsleden tot het Regeerakkoord wist door te dringen en het Rijk met een scholingsfondsje komt, maar dat is in wezen een zwakgebod.

Gemeenten staan op hun strepen als het hun autonomie betreft, maar de kwaliteit van hun bemanning, is dat opeens eens rijkstaak?

De investering laat zich immers snel uitbetalen.

In werkplezier, betere debatten, gezag en goed bestuur.

Meer geld voor scholing is prima uit te leggen: je neemt inwoners serieus door je druk te maken over hun noden, maar ook door na te gaan of je wel competent bent om hun wereld te verbeteren.

Vier en tot slot:

Durf te laten. De publieke zaak waarnemen betekent alles doen, maar niets doen is soms beter.

Is elke misstand ook direct een vraag aan het college waard?

De wereld verbeteren per motie is omslachtig.

Laat de stukken achter op het stadhuis en trek de deur achter u dicht.

Doe als uw burgemeester.

Trek uw dorp of stad in en neem waar.

Ga keukentafelen.

En stel met mij vast dat je in het stadhuis alleen de samenleving niet verandert.

Daar heb je de keukentafel én een burgemeester als Heleen van Rijnbach voor nodig. Dank u wel.